

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Lieveheersbeestjes

Lieveheersbeestjes vormen met hun opvallende rode kleur en zwarte stippen een vrolijke aankondiging van de zomer. "Pimpampoeitje, vlieg over 't groentje, vlieg overal, waar ons lief heertje 't vinden zal", zongen kinderen omstreeks 1900 in Zeeland als er een lieveheersbeestje op hun vinger was geland. Vlaamse kinderen maakten ervan: "Pimpampole, vlieg over (h)ole, vlieg over al, en zeg waar dat mijn zieltje wonen zal." De naam *pimpampoeitje*, ook gespeld als *piempanpoeitje* en *pimpaljoentje*, is vermoedelijk een variant van *papeljoentje*, een naam die voor allerlei vliegende insecten wordt gebruikt en ontleend is aan het Franse *papillon* ('vlinder').

Deugniet

Het lieveheersbeestje heeft in de Nederlandse dialecten een groot aantal namen. Bijvoorbeeld *kapoeitje* – een woord dat we voor-

prenten over een zekere Klaas Kapoen, die allerlei ondeugende streken uithaalde. In de iets latere variant 'Klaaskapoeitje, legt wat in mijn schoentje', van rond 1900, is *kapoeitje* een liefkozende benaming, net zoals men kinderen wel 'deugniet', 'dondersteen' of 'boefje' noemt. Dit liefkozende *kapoeitje* zal op dezelfde manier overgedragen zijn op het insect.

Diverse namen voor het lieveheersbeestje verwijzen naar de maagd Maria, de moeder van Jezus, denk aan *lievevrouwebeestje*, *mariabeestje* en *maria-tor* in Nederlandse dialecten, of het Duitse *Marienkäfer*, het Engelse *ladybird* en het Franse *bête de la Vierge*. De vernoeming heeft te maken met het uiterlijk: Maria wordt vaak afgebeeld in rode kleding, waarschijnlijk als verwijzing naar het bloed van Jezus, en ze wordt geassocieerd met het getal zeven, vanwege de zeven vreugden en de zeven smarten die ze doormaakte. Het meestvoorkomende lieveheersbeestje is rood met zeven stippen.

Christelijk geloof

Het kevertje wordt dus geassocieerd met het christelijk geloof, wat ook blijkt uit een naam als *hemelbeestje*, en uit de bekendste benaming van het kevertje: *lieveheersbeestje* of *onzelieveheersbeestje*, ook wel (*onze*)*lieveheershaantje*, *herenkuikentje* en *jesusbeestje*. Deze benaming is van betrekkelijk recente datum, want *lieveheersbeestje* of een variant daarvan is in de Middeleeuwen niet aangetroffen. Misschien heeft men deze naam in de achttiende eeuw, toen men zich ging bezighouden met de wetenschappelijke nomenclatuur van planten en dieren, toegekend, en daarbij gespiekt bij andere talen. Een ander Frans woord voor lieveheersbeestje is bijvoorbeeld *bête à bon Dieu*. Ook die naamgeving is gebaseerd op de stippen, die in dit geval worden gerelateerd aan de kruiswonden van Jezus.

In de Groningse naam *me-neertiekje* is sprake van de aanspreekvorm *meneer*, eigenlijk *mijn Heer*, oftewel God. Het tweede gedeelte, *tiek*, is waarschijnlijk hetzelfde woord als *teek*, dat in Groningen ook voor kevers en andere insecten wordt gebruikt, of een afleiding van het werkwoord *tikken*.

Oliebeestje

Stippelbeestje en *zevenpunt(ertje)* verwijzen uiteraard naar de stippen op het schild, terwijl *gouden tor* betrekking heeft op de kleur van het schild, dat bij sommige soorten niet rood maar oranje of geel is. Die opvallende kleuren vormen een waarschuwing voor vogels en andere predatoren: 'Eet mij niet op.' Als dat toch dreigt te gebeuren, scheidt het lieveheersbeestje een gelige, olie-achtige, bittere substantie af, en die heeft geleid tot de namen *oliebeestje*, in het Zuid-Nederlands *smoutbeestje* of *smoutwormpje*, en *boterbeestje*. Ook de Overijsselse naam *koffiekuiken* zal hiermee te maken hebben.

De namen *zonnekever* en *zonnekoekje* verwijzen waarschijnlijk naar het feit dat het lieveheersbeestje vooral wordt gezien als de zon schijnt – daarop is ook het volksgeloof gebaseerd dat een lieveheersbeestje het weer kan voorspellen. Van dit idee is het bijgeloof afkomstig dat het slecht weer wordt als je een lieveheersbeestje plattapt.

Lieveheersbeestjes brengen, kortom, volgens het volksgeloof mooi weer en geluk. Ze krijgen dan ook allerlei lieve naampjes – zo noemt men ze in Ermelo *zoentje*. En dan te bedenken dat het diertje met succes als vraatzuchtig roofdier wordt ingezet om bladluizenfamilies te decimeren. <

al kennen uit het sinterklaasliedje 'Sinterklaas kapoeitje, gooi wat in mijn schoentje'. Het gaat hier om een en hetzelfde woord. *Kapoen* betekent 'gecastreerde haan' en 'deugniet'; het woord is ontleend aan het Noord-Franse *capon*, dat ook beide betekenissen kent. Volgens Henk van Benthem, die in 1991 het boekje *Sint-Nicolaasliederen* schreef, verwijst *kapoeitje* in het sinterklaaslied naar die tweede betekenis: 'deugniet'. Het lied, dat sinds 1893 bekend is, is geïnspireerd op volks-

Illustraties: 123RF